

Bilder i brytningstid

Gottfrid Benjaminssons bilder
från Närunga tidigt 1900-tal

Gottfrid Benjaminsson tyckte om att spela – på bilden dragspel, men också piano och flöjt.

Gottfrid Benjaminsson föddes 1882, som nummer tolv av fjorton syskon, varav sju överlevde sin femårsdag. Hans föräldrar, Benjamin (1841-1914) och Charlotta Andersson (1843-1903), var med om väckelsen i Närunga på 1870-talet och bidrog till att förvandla och förbättra livsvillkoren för sig själva och många andra i socknen.

Charlotta arbetade som barnmorska och fick efter 30 års tjänst Patriotiska Sällskapets medalj för lång och trogen tjänst. Tillsammans med sin make byggde hon upp en rörelse med 15-20 anställda och drev såg, kvarn, jordbruk och trävaruaffär vid Greva kvarn och Prästakvarnen. Benjamin lät bygga ett hus till familjen, som står där än idag och fick namnet Charlottenberg.

Benjamin var tidig med att ta till sig de mekaniska nyheter som kom från kontinenten, han moderniserade sågen och kvarnen med en turbin och installerade traktens första och länge enda vattendrivna hyvel vid Prästakvarnen. Han hade en trävaruhandel och byggde hus, som såldes och flyttades till köparens mark. Familjen arbetade tillsammans med de anställda och enligt barn och barnbarn hjälpte de

till med lån när de kunde och tog även på annat sätt hand om släkt och anställda när de hade bekymmer. Inget av dagens sociala trygghetssystem fanns ännu på plats. Under sina besök hos födande kvinnor i socknen såg Charlotta vad armod, dålig mat och hopplöshet förde med sig och den drivkraft att klättra uppåt i samhället som både hon, hennes man och barn hade är lätt att förstå.

När Gottfrid gifte sig med Hanna Nilsson – dotter till handelsmannen i Ljurhalla – tog han över verksamheten efter sina föräldrar. Han var alltså andra generationen företagare, hade respekterade föräldrar att stötta sig mot och utrymme att utveckla egna intressen. Utöver att leda arbetet ägnade han sig åt att snickra möbler och leksaker, spela olika instrument, måla tavlor, hoppa stav och att fotografera.

Förutom att skildra händelser i familjens liv och arbetet hemma vid gården, sågen och kvarnen fotograferade Gottfrid på uppdrag av grannar i Närungabygden. Han var självlärd, men lär ha visat sina bilder för en fotograf i Borås för att få råd. Efter att ha sett bilderna tyckte sig denne dock inte ha något att lära ut. Bilderna är komponerade med ett säkert öga, de är skarpa och fulla av ljus.

Gottfrids fru Hanna som ung, troligen taget under förlovningstiden. Hon står ute i naturen enligt de nationalromantiska strömningar som rådde.

Kring sekelskiftet när Gottfrid först tog upp sin kamera - en för den tiden avancerad modell med slutare - var Sverige och Norge fortfarande ett land. Rester av det gamla feodala Europa med enväldiga furstar fanns kvar, men industrialiseringen hade under flera årtionden gjort att nya makthavare och en ny typ av samhälle bröt fram.

Fotografierna fångar vardagen i en brytningstid i Europa, mitt i språnget mellan den gamla och den nya tiden. Demokratin hade slagit rot, men utmanades av både kommunister och konservativa krafter. 1919 var unionen med Norge upplöst, allmän och lika rösträtt införd i Sverige och Europa var sönderslaget av första världskrigets förstörelsemaskin. Samma år svepte även pandemin Spanska sjukan över världen och skördade 50 miljoner liv. Unga vuxna var särskilt utsatta och Gottfrid Benjaminsson var en av dem. I slutet av april 1919 avled han, 37 år gammal. Han efterlämnade hustrun Hanna och parets tre små barn, den yngsta bara sex månader.

I kvarlåtenskapen fanns omkring 300 glasplåtar med fotografier, som allt sedan dess funnits i släktens ägo och nu - drygt 100 år senare - plockas fram igen i ljuset.

Vy över Greva såg och kvarn omkring år 1905.
De större sammanbyggda husen på Sävåns
vänstra strand är såghuset och kvarnen.
Kvinnorna som sitter i sluttningen på den
högra stranden är Gottfrids systrar Betty
Benjaminsson och Lotten Benjaminsson.

Ovan: Potatisen kom tidigt till Närungabygden och var viktig för försörjningen. Fram till väckelsen vid mitten av 1800-talet brändes mycket brännvin av potatis, lönnbränningen var utbredd i trakten. På denna bild används tvättkar för att tillverka potatismjöl. Gottfrids äldste son Ebbe har tagit plats i ett av dem.

Till vänster: Gottfrid fotograferade många barn och hittade miljöer där de såg ut att trivas. Här är det Ebbe som kikar ut ur lektugan omkring 1914.

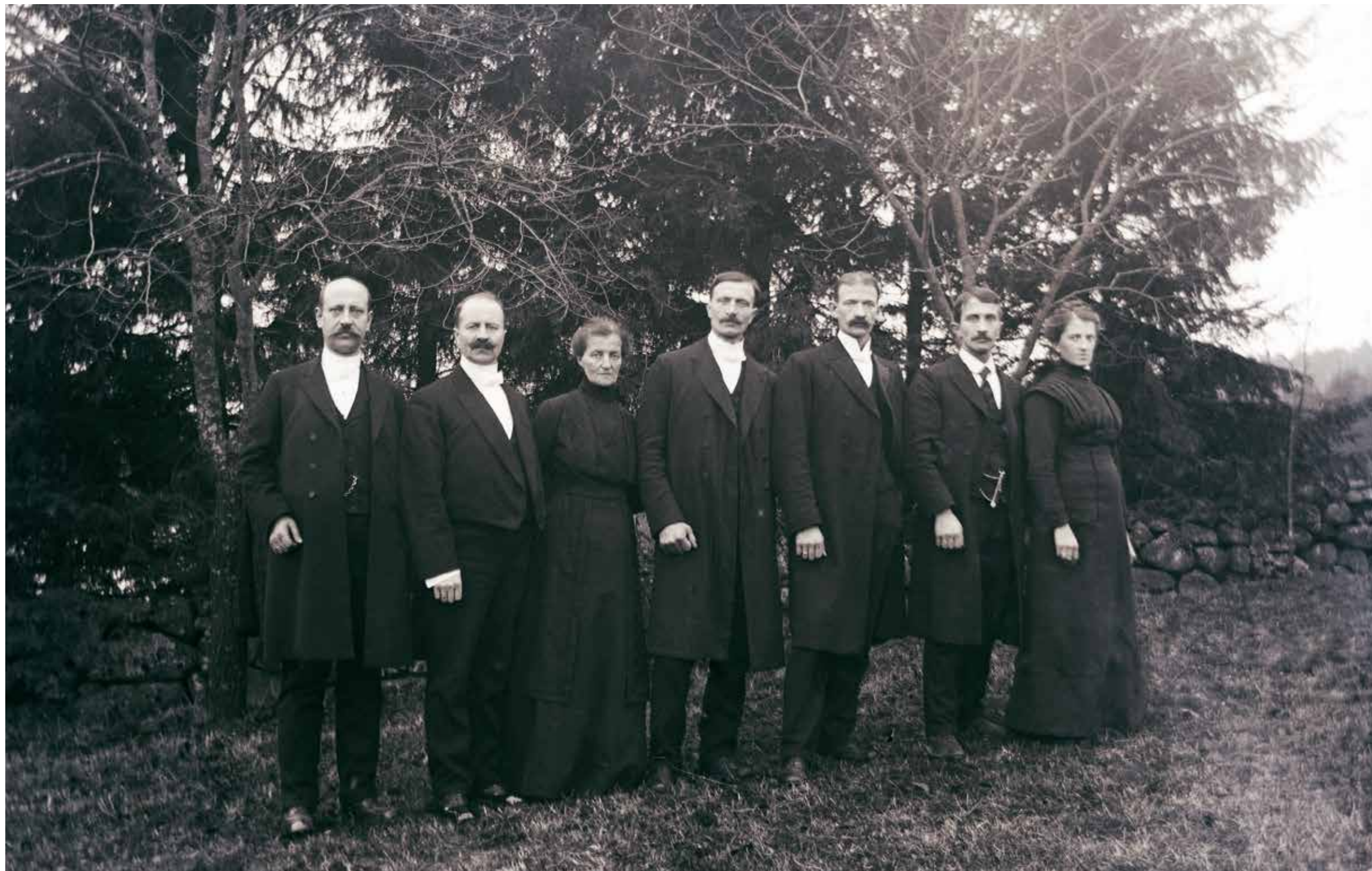

Ovan: När Benjamin Andersson tog över arrendet för kvarnen vid Greva fanns där en gammal såg. Den renoverades och en ramsåg sattes in, vilket gjorde

att man kunde såga en hel stock på en gång. Vid ramen i sågen sitter Albin Alexandersson från Häradsvad.

Kanske har Gottfrid följt med ut på åkern för att kunna ta denna bild just som den första fåran är plöjd. Algot Leandersson, som håller i tömmarna, arbetade hela livet vid Grev och var ett starkt stöd för Hanna när hon blev änka.

Ovan: Gottfrids mor Charlotta Andersson var dotter till mjölnaren i Prästakvarnen vid Sävåen och hans far Benjamin Andersson äldsta son till Andreas Bengtsson i gården Skalsbo.

Charlotta och Benjamin var bland de tongivande i socknen och ligger begravda på en fin plats intill kyrkporten vid Närunga kyrka. De var med om den frikyrkliga väckelsen som på ett par decennier omformade Närunga.

När de började sällskapa 1861 var Benjamins föräldrar helt emot deras äktenskapsplaner, Charlotta ansågs för fattig för bondsonen Benjamin. Men fem år senare, kanske på grund av det barn som redan var

på väg, fick de varandra till slut 1866.

Benjamin tog över arrendet för Prästakvarnen 1868 efter Charlottas far och några år senare även för Grevakvarnen några hundra meter längre ner längs fallet. 1883 flyttade familjen in i det nybyggda Charlottenberg vid Grevå.

Charlottas mor var jordemor och själv blev hon den första utbildade barnmorskan i Närunga. Under sin tjänstgöring hade hon ständig jour, i alla väder och alla tider på dygnet fick hon vara beredd att ge sig ut med häst och vagn eller till fots. Hon födde själv fjorton barn, varav sju dog i späda ålder.

Ovan: Gottfrid Benjaminsson och hans sex syskon i åldersordning från vänster till höger.

Axel utbildade sig till ingenjör och flyttade till Eskilstuna.

Fridolf utbildade till folkskollärare, gifte sig med Anna Johansson från Nilsagården och flyttade till Borås.

Betty var distriktsbarnmorska i Närunga och flera andra socknar. Hon bodde hela livet i Charlottenberg.

Oskar gifte sig med Emma Johansson från Nilsagården och drev gården Källeberg.

Gottfrid gifte sig med Hanna Nilsson från Ljurså och tog över Grevå såg och kvarn.

Rickard gifte sig med Lilly Carlsson från Vangklev, drev en mekanisk verkstad och bodde vid Charlottenberg.

Lotten gifte sig med Karl Fredriksson och flyttade till Landa, Stora Åby.

Gottfrids näst äldsta bror Fridolf blev folkskollärare, gifte sig med Anna Johansson från Nilsagården - en stor gård bredvid kyrkan - och slog sig ner i Borås. På bilden har de hunnit få fem av sina sju söner, från vänster: Frithiof, Åke, Einar, Arne och Rudolf. Det framgår av brev och sönerns berättelser att Fridolfs utåtriktade liv i staden i kontrast till Annas mer instängda roll som mor och husmor tärde på äktenskapet och på Annas hälsa. 1909 kom sjätte sonen Gösta. När lillebror Gunnar föddes 1916

som den siste i raden blev Anna sjuk och vistades sedan på sjukhus fram till sin död 1924. Fyra år senare gifte Fridolf om sig med sin hushållerska Ester Johansson. Tillsammans fick de dottern Britta-Stina född 1928.

Nästa uppslag: Kaffekalas i det gröna. Finaste hattarna och kläderna på. Gottfrids äldre syster Betty serverar kaffet, hon är en central figur i många av hans bilder. Av brev mellan syskonen framgår att hon måste ha varit ett nav för kontakterna inom familjen och en trygg punkt för syskonens barn. Från vänster sittande på stolar: okänd flicka, okänd kvinna, Oskar hustru Emma Benjaminsson och Benjamin Andersson.

Sittande i gräset: Oskars döttrar Dagmar och Valborg Benjaminsson. Stående bakom: Hanna

Ovan: Gottfrids äldste bror Axel (th på bilden) utbildade sig till det yrke som var tidens väg till framgång - ingenjör - och flyttade till Eskilstuna. Han var gift med Annie Ogden (i mitten) och hade tillsammans med henne dottern Anna-Lisa (tv).

Det fanns en stark social strävan uppåt hos både Axel och hans yngre bror Fridolf, på bilderna spelas det krocket på gräsmattan och kläderna passar livet i staden. Men umgänge i borgerligheten hade ett pris, ständiga pengabekymmer ger sig till känna i brev från båda bröderna till den ogifta system Betty, som har utbildat sig till barnmorska som sin mor och bor kvar i barndomshemmet. Både Axel och Fridolf stöttade sig mot familjen när de emellanåt hamnade i ekonomiskt trubbel och under kriget skickades många matpaket till staden.

Benjaminsson, Betty Benjaminsson. Kanske är det Valborgs och Dagmars bror Valter som dog i ung ålder, som kikar ut ur buskarna.

Bakom huset vid Charlottenberg står Gottfrids far, Benjamin Andersson. Framför sig, i fina sjömanskostymer, har han de fem äldsta av sonen Fridolfs sju söner på besök från Borås.

Bröderna tog sig som vuxna namnet Hallhagen efter en hage på ägorna. Tvillingarna Åke och

Arne, samt Frithiof, Einar och Rudolf (från vänster till höger) tillbringade stora delar av sina sommarlov vid Greva och flera av dem bodde i perioder i Närunga som små.

Vintrarna var kalla under första världskriget, Sävåns frös och träden blev en vacker fond för fotografering. Gottfrids son Ebbe har fått en kälke, kanske byggd av pappa. Ebbes mamma Hanna och faster Betty värmer händerna i sina päls muffar.

Kameran är riggad vid Sävån bakom Charlottenberg en sommardag omkring år 1915. Paus i plaskandet och simmandet, sträckta ryggar och allvarsamma miner för en bild med bland andra

Gottfrids bröder Oskar och Fridolf (nr 2 och 3 från vänster) och fem av Fridolfs sju söner. Rudolf, Frithiof, Åke, Einar och Arne (nr 5-9 från vänster).

Till vänster:
Brodern Oskars
döttrar Valborg och
Dagmar porträtteras.
Deras mamma Emma
var syster till brodern
Fridolfs hustru Anna.
Flera av Fridolfs och
Annas barn bodde hos
Oskar och Emma i
perioder på gården
Källeberg. Yngste
sonen Gunnar till-
bringade sina första
fyra år hos dem.

Ovan: Gottfrid fotograferade på uppdrag av grannar och släktingar i Närunga med omnejd och blev något av bygdefotograf. Här är det ett hörn i Charlottenberg som har blivit en tillfällig ateljé.

Skapandet av varje bild krävde noggranna förberedelser. Negativen var vid denna tid av glas, dyra i inköp och det gavs ofta inte mer än en chans att ta en bild. Inte minst skärpan var en utmaning, kamerans slutartid kunde vara flera sekunder lång. Personerna på bilden är okända.

Gottfrids yngsta syskon Lotten Benjaminsson står
brud vid föräldrahemmet Charlottenberg med
sin brudgum Karl Fredriksson och ett stort följe

av släkt och vänner. Huset som de unga flyttade
till låg i Landa, Stora Åby, men var byggt vid Greva,
nedmonterat med numrerade stockar och uppbyggt

igen. Idag bor Lottens barnbarn Michael Fredriksson i
huset.

Möjligen är denna bild från modern Charlotta Anderssons begravning 1903 en av de äldsta

bevarade av Gottfrids bilder. På första raden som nummer tre sitter hans bror Fridolf. Till höger

om honom sitter pappa Benjamin Andersson med Fridolfs äldste son Frithiof vid knät.

Till höger om Benjamin sitter äldste sonen Axels fru Annie.

Det nya och värdefulla hamnade på bild.
För Betty Benjaminsson måste denna cykel
ha inneburit en stor förbättring i livet som

barnmorska, hon var annars hänvisad att gå till
fots till de födande kvinnorna i distriktet när ingen
hästskjuts fanns.

Till vänster: Många barn föddes i Närunga i början
av seklet. Antagligen är det någon av Gottfrids
tre egna söner som hans syster Betty här håller i
famnen.

Till höger: Döden var ständigt närvarande under
det tidiga 1900-talet. Benjamin Andersson levde
förhållandevis länge, han var 73 år när han dog
i december 1914. Sonen Gottfrid fångade hans
likvaka med ett fotografi – precis som han doku-
menterade andra stora händelser i familjens liv.

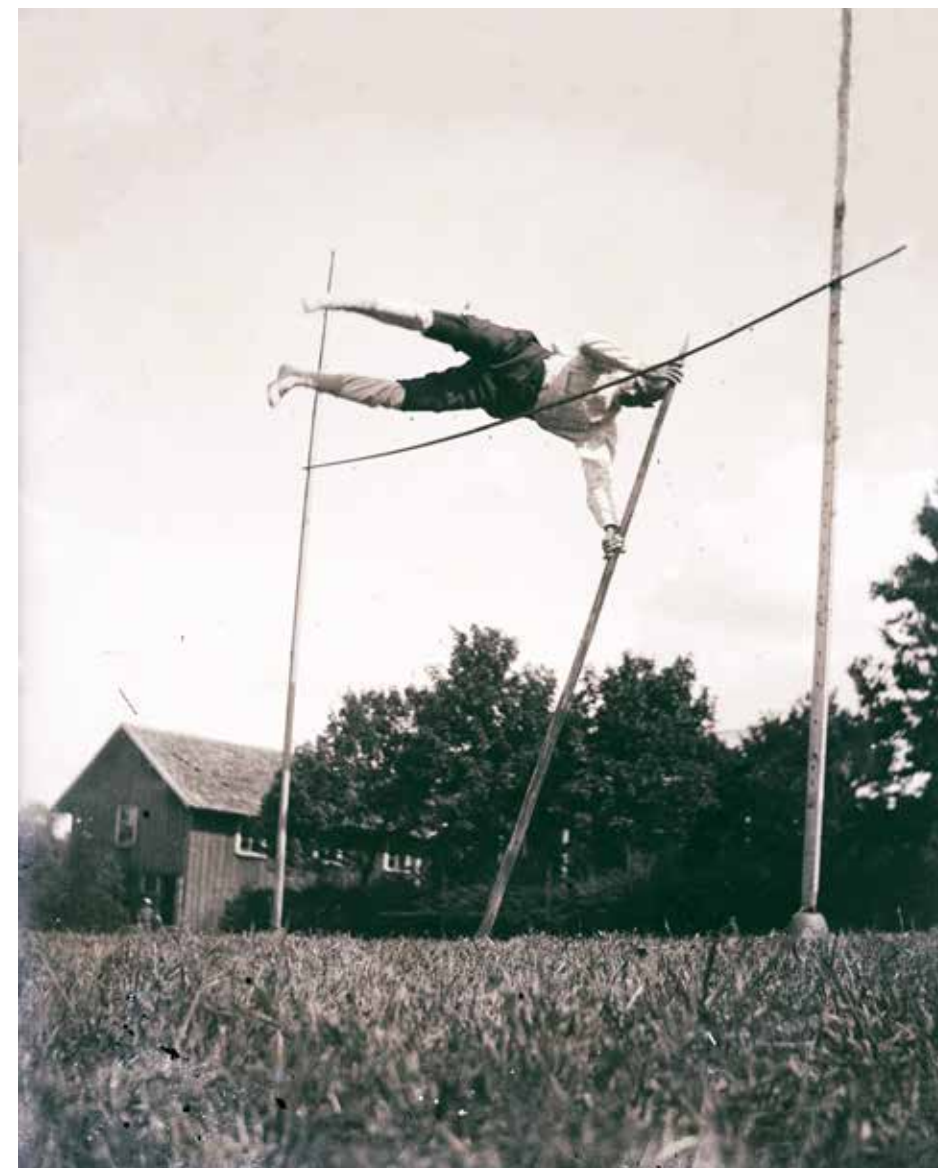
Bilden ovan är tagen utanför ”Ljurskabo”, handelsboden i Ljurhalla vid Gottfrids och Hannas bröllop 1911.

Hannas far var handelsman och båda föräldrarna engagerade i frikyrkan. De motsatte sig länge att Hanna skulle gifta sig med Gottfrid, de tyckte det var för stökigt vid sågen i Greva. Till slut fick ändå det unga paret sin vilja igenom, de var båda kring 30 år när de gifte sig, vilket var sent på den tiden.

Äldste sonen Ebbe har tagit plats i mamma Hannas knä. Fonden är densamma som på många bilder i samlingen, en dunge utanför huset i Charlottenberg. Förmodligen är det Gottfrids bror Rickard som håller i kameran.

Friidrotten engagerade fler och fler i slutet av 1800-talet och de första moderna Olympiska spelen hölls 1896 i Aten. På landsbygden i Sverige var det ovanligt med träning som inte var en del av arbetet, men alla bröderna Benjaminsson var idrottsintresserade, de hoppade stav, höjd och stötte kula på gårdsplanen vid Charlottenberg. Här fotograferar Gottfrid sin bror Rickard på löprunda.

Som stavhoppare nådde Gottfrid höjder som eventuellt skulle kunna ha gjort honom kvalificerad till Olympiska Spelen i Stockholm 1912. Hans bror Rickard har vittnat om att han hoppade mellan

fem och sex alnar, dvs ca 330 cm. Den olympiska mästaren hoppade 350 cm 1904. Hur som helst var Gottfrid åtminstone på plats som åskådare på Stadion i Stockholm vid OS 1912.

Nedan: Gottfrid gjorde lumpen – eller ”excuserade beväring” som det hette – vid Fristad Hed år 1903, här porträtterad i soldatmössa.

Hanna och Gottfrid fick åtta år tillsammans som gifta. Bilden är tagen efter Gottfrids död 1919.

Hanna har Sten framför sig, därefter Ebbe och så faster Betty med Thor i knät. Kvinnan längst till vänster okänd.

Hanna drev framgångsrikt verksamheten vid Greva vidare tills Ebbe och Thor blivit vuxna och

tog över. Sten utbildade sig till folkskollärare och var verksam i Asklanda. När Ebbe dog 1968 drev Thor verksamheten vidare vid Greva tills hans son Jan Benjaminsson tog över 1985.

Idag ägs fastigheten av Jans son Martin Benjaminsson och hans fru Therese Benjaminsson Lundblad.